

Türk Kültürü ve HACI BEKTAŞ VELÎ Araştırma Dergisi

Geleneksel Ritüel Evreninden Popüler Kültürde Zâkirlik

Seval EROĞLU

Şah İsmail Safevî'den Dulkadiroğulları'na İki Mektup

İlgar BAHARLU

İslam Dinindeki Temel Kavramların Osmanlı Dönemi Türbe Mimarisine Yansımaları

Birgül ÇAKIROĞLU

Azerbaycan'da Baba Samit Tekkesi ve Safevî-Bektaşî İlişkileri Bağlamında Diğer Bektaşiler

Fuzuli BAYAT

Pir Sultan Balkanlarda: Otman Baba Süreğinde Pir Sultan Abdal Nefeslerinin Anlamı Üzerine

Murat KÜÇÜK

Kazak Türklerinin Milli Kimliğinin Oluşmasında Ahmet Yesevi Türbesi'nin Rolü

**Akmaral MALDYBEK
Sayan ŞİLMAMBETOV**

Kazak Sözlü Geleneğinde Hz. Ali Cenknâmeleri

**Zubaida SHADKAM
Nazym KAİRANBAYEVA**

19. Yüzyılın Sonu ve 20. Yüzyılın Başındaki Türkistan Dinî-Maarifî Edebiyatına Bir Bakış (Seryâmi, Muhayyir, Hazinî Örneği)

**Nodirkhon KHASANOV
Torali KYDYR
Khamidulla TADZHİYEV**

Adana Arap Alevilerinde Cenaze Ritüellerindeki Dönüşüm: Daha Az Masraf, Daha Az Külfet

Volkan ERTİT

Reşadiye ve Çevresindeki Alevi Ocakları

Hasan COŞKUN

ANKARA
HACI BAYRAM VELÎ ÜNİVERSİTESİ
TÜRK KÜLTÜRÜ AÇISINDAN
HACI BEKTAŞ-I VELÎ ARAŞTIRMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

Emniyet Mahallesi Abant 1 Caddesi No:10 E Blok 10. Kat Teknikokullar
Yenimahalle/ANKARA

+90 (312) 546 05 23

hacibayram.edu.tr/hbektasveli
hbvdergisi.hacibayram.edu.tr

hbektas@hbv.edu.tr

Yıl
Year
2022

Sayı
Issue
101

Bahar/Spring/Mart/March 2022

9 771306 825000

Bahar/Spring/Mart/March 2022

Sayı/Issue : 101

hacibayram.edu.tr/hbektasveli

hbvdergisi.hacibayram.edu.tr

Türk Kültürü ve HACI BEKTAŞ VELÎ Araştırma Dergisi

Geleneksel Ritüel Evreninden Popüler Kültürde Zâkirlik

Seval EROĞLU

Şah İsmail Safevî'den Dulkadiroğulları'na İki Mektup

İlgar BAHARLU

İslam Dinindeki Temel Kavramların Osmanlı Dönemi Türbe Mimarisine Yansımaları

Birgül ÇAKIROĞLU

Azerbaycan'da Baba Samit Tekkesi ve Safevî-Bektaşî İlişkileri Bağlamında Diğer Bektaşîler

Fuzuli BAYAT

Pir Sultan Balkanlarda: Otman Baba Süreğinde Pir Sultan Abdal Nefeslerinin Anlamı Üzerine

Murat KÜÇÜK

Kazak Türklerinin Milli Kimliğinin Oluşmasında Ahmet Yesevî Türbesi'nin Rolü

**Akmaral MALDYBEK
Sayan SHİLMAMBETOV**

Kazak Sözlü Geleneğinde Hz. Ali Cenknâmeleri

**Zubaida SHADKAM
Nazym KAİRANBAYEVA**

19. Yüzyılın Sonu ve 20. Yüzyılın Başındaki Türkistan Dinî-Maarifi Edebiyatına Bir Bakış (Seryâmî, Muhayyir, Hazinî Örneği)

**Nodirkhon KHASANOV
Torali KYDYR
Khamidulla TADZHİYEV**

Adana Arap Alevilerinde Cenaze Ritüellerindeki Dönüşüm: Daha Az Masraf, Daha Az Külfet

Volkan ERTİT

Reşadiye ve Çevresindeki Alevî Ocakları

Hasan COŞKUN

9 771306 825000

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
TÜRK KÜLTÜRÜ AÇISINDAN
HACI BEKTAŞ-I VELÎ ARAŞTIRMALARI
UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

TÜRK KÜLTÜRÜ VE HACI BEKTAŞ VELÎ ARAŞTIRMA DERGİSİ

Turkish Culture and Hacı Bektash Veli
Research Quarterly

Bahar | **Mart** / March
Spring | **2022/101**

Türk Kültürü ve HACI BEKTAŞ VELÎ Araştırma Dergisi

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi / TKHBVD

Turkish Culture and Hacı Bektash Veli Research
Quarterly / TKHBVD

Yıl/Year: 29 Sayı/Issue: 101
Bahar (Mart) /March 2022

ISSN: 1306-8253 e-ISSN: 2147-9895

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Adına Sahibi

On Behalf of AHBV Turkish Culture and Hacı
Bektaş Veli Research and Application Center,
Owner

Dr. Yusuf Tekin, AHBV Üniversitesi Rektörü/Rectör
of AHBV University

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Managing Editor Dr. Ahmet Taşgin

Baş Editörler/Editors in Chief Dr. Ahmet Taşgin

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Ankara Hacı Bayram Veli University, TURKEY
https://orcid.org/0000-0002-2751-9924
tasgin.ahmet@hbv.edu.tr

Dr. Erdal Aksoy
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Ankara Hacı Bayram Veli University, TURKEY
https://orcid.org/0000-0003-2201-9039
erdal.aksoy@hbv.edu.tr

Editör Yardımcıları/Assistant Editors Arş. Gör. Abdurrahman Kültür

Ankara Hacı Bayram Veli Ü. Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, abdurrahman.kultur@hbv.edu.tr
İbrahim Yıldız
Ankara Hacı Bayram Veli Ü. Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, iyildiz@hbv.edu.tr

Yabancı Dil Editörleri/Foreign Language Editors

Dr. Ali Serinkoz, Hacettepe Ü. Yabancı Diller
Yüksekokulu
aliserinkoz@gmail.com

Dr. H. Kazım Kalkan, Gazi Ü. Eğitim Fak.
k.kalkan@gazi.edu.tr

Dr. Miyase Yavuz Altıntaş, Ankara Hacı Bayram Veli Ü.
İlahiyat Fak. miyaseyavuz@gmail.com

Dr. Zeynep Serap Tekten Aksürmeli, Ankara Hacı
Bayram Veli Ü. Edebiyat Fak. zeynep.tekten@hbv.edu.tr

Bilişim Danışmanı/Informatics Advisor Uğur Yalçın Kara, Ankara Hacı Bayram Veli Ü. Osman Durmaz, Aksaray Ü.

Düzeltilme/Redaction Arş. Gör. Abdurrahman Kültür

İbrahim Yıldız
Funda Şirinoğlu
Ali Kemal Sönmez
Hakkı Taşgin

Sekreteryası/Secretariat Hasan Basri Gürel

Yayın Türü/Publication Type
3 Aylık, Yaygın, Süreli (Quarterly, International)

Yayın Dili/ Publication Language
Türkçe, İngilizce, Almanca (Turkish, English, German)

Yönetim Merkezi Adres/Headquarter
AHBVÜ Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî
Araştırmaları Uyg. ve Ars. Merkezi
Emniyet Mah. Abant 1 Caddesi No: 10 E Blok 10. Kat
Teknikokullar Yenimahalle/ANKARA

Telefon/Phone: +90 312 546 05 23

Elektronik Posta/E-mail
hacibektas@hbv.edu.tr

Web/Web: hbvdergisi.hacibayram.edu.tr

Kapak Tasarımı/Cover Osman Durmaz

Baskı/Printed By
Genç Ofset Matbaa Kağıtçılık Sanayi ve Ticaret Limited
Şirketi
Süzdün Sokak No: 18 İskitler Altındağ/ANKARA

Basım Yeri ve Tarihi/Place and Date of
Publication
Altındağ/ANKARA, Mart 2022

EDİTÖR KURULU/EDITORIAL BOARD

Dr. Ahmet T. Karamustafa

University of Maryland, USA
akaramus@umd.edu
https://orcid.org/0000-0001-7041-0214

Dr. Ahmet Yaşar Ocak

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, TOBB
University of Economics & Technology TURKEY
aocak@etu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-5239-3019

Dr. Ataulhah Hasani

Shahid Beheshti University, IRAN
a-hasani@sbu.ac.ir
https://orcid.org/0000-0002-2892-2176

Dr. Cemal Kafadar

Harvard University, USA
kafadar@fas.harvard.edu
https://orcid.org/0000-0001-6030-4522

Dr. Cenk Güray

Hacettepe Üniversitesi, Hacettepe University, TURKEY
https://orcid.org/0000-0002-9410-725X
cenk.guray@hacettepe.edu.tr

Dr. Farhad Daftary

The Institute of Ismaili Studies, ENGLAND
fdaftary@iis.ac.uk
https://orcid.org/0000-0002-2140-3963

Dr. Fatih Usluer

Ankara Üniversitesi, Ankara University, TURKEY
fusluer@icloud.com
https://orcid.org/0000-0001-5543-770X

Dr. Ferenc Péter Csirkés

Sabancı Üniversitesi, Sabanci University, TURKEY
ferenc.csirkes@sabanciuni.edu.tr
https://orcid.org/0000-0002-9670-3733

Dr. Frances Trix

Indiana University Bloomington, USA
ftrix@indiana.edu
https://orcid.org/0000-0002-9525-1624

Dr. Irene Markoff

York University, School of Arts, Media, Performance &
Design, CANADA
imarkoff@yorku.ca
https://orcid.org/0000-0002-5442-4509

Dr. Krasimira Mutafova

St. Cyril and St. Methodius V. Turnovo University,
BULGARIA
kmutafova@mail.bg
https://orcid.org/0000-0003-3373-3721

Dr. Mehmet Baha Tanman

İstanbul Üniversitesi, Istanbul University, TURKEY
bahatanman@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0002-9821-3666

Dr. Memiş Syuleyman Merdan

Şumen Episkop Konstantin Preslavski University,
BULGARIA
memish_merdan@abv.bg
https://orcid.org/0000-0002-1236-2477

Dr. Namiq Musali

Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu University, TURKEY
nmusali@kastamonu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0003-1291-8380

Dr. Razia Sultanova

University of Cambridge, Cambridge Muslim College,
ENGLAND
razia@raziasultanova.co.uk
https://orcid.org/0000-0002-7809-1219

Dr. Robert Langer

Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, GERMANY
robert.langer@ori.uni-heidelberg.de
https://orcid.org/0000-0002-9761-0889

DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD

Ali Aksüt

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Ali Aktaş

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Abdulmamad İloiev

University of Central Asia, Tajikistan

Dr. Abdulsattar Elhajhamed

Istanbul Üniversitesi, Türkiye

Dr. Ali Duymaz

Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

Dr. Ali Murat İrat

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Ali Pasia

Araştırmacı, Yazar, Greece

Dr. Ali Yakıcı

Gazi Üniversitesi, Türkiye

Dr. Aziz Altı

Munzur Üniversitesi, Türkiye

Dr. Bahriye Güray Gülyüz

Trakya Üniversitesi, Türkiye

Dr. Bakıt Murzaraimov

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kyrgyzstan

Bayi Düzgün

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Bayram Durbilmez

Erciyes Üniversitesi, Türkiye

Dr. Berdi Sarıyev

Ankara Üniversitesi, Türkiye

Burhan Dereli

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Bülent Keleş

Araştırmacı, Yazar, Germany

Dr. Cemal Kurnaz

Gazi Üniversitesi, Türkiye

Dr. Darya Zhigulskaya

Moscow State University, Russia

Deniz Büyüksahin

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dursun Gümüšoğlu

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Erdal Kalaycı

University Of Teacher Education of Christian Churches, Austria

Ertürk Maral

Araştırmacı, Austria

Dr. Fahrî Maden

Kastamonu Üniversitesi, Türkiye

Dr. Fatma Ahsen Turan

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Dr. Fevzi Rençber

Sırnak Üniversitesi, Türkiye

Dr. Güldane Gündüzöz

Kırıkkale Üniversitesi, Türkiye

Dr. Hamiye Duran

Gazi Üniversitesi, Türkiye

Hamza Aksüt

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Harun Yıldız

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

Dr. Haydar Efe

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkiye

Dr. Heath W. Lowry

Bahçeşehir Üniversitesi, Türkiye

Dr. Henryk Jankowski

Adam Mickiewicz Üniversitesi, Poland

Dr. Hulusi Yılmaz

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye

Hünkar Uğurlu

Araştırmacı, Yazar, Germany

Hüseyin Dedekargınoğlu

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Iurii Averianov

Institute of Oriental Studies, Russia

İbrahim Bahadır

Araştırmacı, Yazar, Germany

Dr. İlgar Baharlı

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türkiye

Dr. İsa Habıpbeyli

Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası, Azerbaycan

Kahraman Özkök

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Kakajan Janbekov

Türkmenistan Bilimler Akademisi, Türkmenistan

Kaya Gökçe

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Kazım Büklü

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Kibar Taş

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Levent Mete

Araştırmacı, Yazar, Germany

Luan Afmataj

University of Lugano, Swiss

Dr. Marcello Mollica

University of Messina, Italy

Dr. Mehmet Dönmez

İnönü Üniversitesi, Türkiye

Dr. Mehmet Fatih Köksal

İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye

Mehmet Özduymaz

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Mehmet Saffet Sarıkaya

Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye

Dr. Mehmet Şeker

Düzce Üniversitesi, Türkiye

Mehmet Tütüncü

SOTA Research Centre for Turkish and Arabic

Word, Netherlands

Dr. Metin İzzeti

Kalkandelen/Tetova Üniversitesi, Kuzey Makedonya

Dr. Metin Ömer

Ovidius University of Constanta, Romania

Dr. Michel Ballivet

Provence University, France

Murat Küçük

Araştırmacı, Yazar, Germany

Mustafa Düzgün

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Nezir Bata

University of Tirana, Albania

Dr. Olsi Jazexhi

European University Institute, Italy

Dr. Ömür Ceylan

Izmir Katip Çelebi Üniversitesi, Türkiye

Dr. Özcan Güngör

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Türkiye

Dr. Özer Şenödevici

Hitit Üniversitesi, Türkiye

Dr. Pervin Ergun

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye

Dr. Peter Kövesci Olah

Eötvös Loránd University, Hungary

Refik Engin

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Dr. Refik Turan

Gazi Üniversitesi, Türkiye

Dr. Sadullah Gülten

Ordu Üniversitesi, Türkiye

Dr. Salahaddin Bekki

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye

Dr. Salih Çift

Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye

Dr. Sultanmurad Abjalov

Ahmet Yesevi University, Kazakhstan

Dr. Talgat Zholdassuly

Korkyt Ata Kyzylorda University, Kazakhstan

Dr. Türker Eroğlu

Gazi Üniversitesi, Türkiye

Ufuk Erol

Indiana University, USA

Vatan Özgül

Araştırmacı, Yazar, Türkiye

Zafer Aydoğdu

Akademisyen, Netherlands

Dr. Zekeriya Işık

Hitit Üniversitesi, Türkiye

YURT DIŐI TEMSİLCİLİKLERİ REPRESENTATIVES ABROAD

Afganistan/Afghanistan
Mehrabuddin Sharifi
Almanya/Germany
Dr. Özgür Savaşçı
Amerika/USA
Eliton Mehmet Pashaj
Arnavutluk/Albania
Hisen Sulejmani
Avusturya/Austria
Kazım Balaban
Azerbaycan/Azerbaijan
Dr. İlham Gültekin
Belçika/Belgium
Abbas Şahbaz
Bulgaristan/Bulgaria
Veysel Bayram
Bosna Hersek/Bosnia and Herzegovina
Dr. Cezim Hacimeyliç
Cezayir/Algeria
Dr. Zaim Khenchelaoui
Dağıstan/Daghestan
Dr. Meherremov Şerafeddin Arifovic
Fransa/France
Serdar Umüt
Hollanda/Holland
Alper Keleşçi
Irak/Iraq
Seyyid Enver El-Musavi
İran/Iran
Gheis Ayaz Ebadi
İsveç/Sweden
Eraslan Örgün
İsviçre/Switzerland
Ozan Sevinç
İtalya/Italy
Tommaso Parlanti
Kanada/Canada
Dr. Lale Javanshir
Kazakistan/Kazakhstan
Dr. Zhakhangir Nurmatov
Kırgızistan/Kyrgyzstan
Dr. Roza Abdıkulova
Kırım/Crimea
Dr. Neriman Seyitayahya
KKTC/TRNC
Dr. Nuran Öze
Kosova/Kosovo
Dr. Ergin Jabley
Macaristan/Hungary
Dr. Eva Csaki
Kuzey Makedonya/North Macedonia
Abedin Tekeshanoski
Litvanya/Lithuania
Dr. Galina Miskiniene
Macaristan/Hungary
Dr. Eva Csaki
Meksika/Mexico
Lucia Cirianni Salazar
Mısır/Egypt
Dr. Ahmed Ameen
Özbekistan/Uzbekistan
Dr. Nodirkhon Khasanov
Pakistan/Pakistan
Dr. Hasan Ali Khan
Polonya/Poland
Dr. Cem Erdem
Romanya/Romania
Öner Ermiş
Rusya/Russia
Dr. Pavel Basharin
Tacikistan/Tajikistan
Hakim Şakuri
Tataristan/Tatarstan
Dr. Azat Akhunov
Tunus/Tunisia
Dr. Fathi Jarray
Türkmenistan/Turkmenistan
Dr. Kakajan Bayramov
Ukrayna/Ukraine
Dr. Tudora Arnaut
Yunanistan/Greece
Necmettin Kahya

101. SAYI HAKEMLERİ REFEREES OF THE 101st ISSUE

Dr. Abas Jahjai
Trakya Üniversitesi
Dr. Abdulcebbar Kavak
Karabük Üniversitesi
Dr. Abdullah Akat
İstanbul Teknik Üniversitesi
Dr. Abdullah Temizkan
Ege Üniversitesi
Dr. Abonoz Küçük
Giresun Üniversitesi
Dr. Adnan Sofuoğlu
Hacettepe Üniversitesi
Dr. Bilal Dedeyev
Bakü Mühendislik Üniversitesi
Dr. Cahit Aslan
Çukurova Üniversitesi
Dr. Cengiz Taşan
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Esra Doğan Turay
Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Fevzi Rençber
Şırnak Üniversitesi
Dr. Fidan Uğur Çerikan
Pamukkale Üniversitesi
Dr. Gülay Yılmaz Diko
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan Uzun
Ankara Üniversitesi
Dr. Hasan Asadi
University of Mohaghegh Ardabili
Dr. Haydar Seçkin Çelik
Hacettepe Üniversitesi
Dr. Hür Mahmut Yücer
Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Dr. Hüseyin Kürşat Türkan
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Hüseyin Şevket Çağatay Çapraz
Kırklareli Üniversitesi
Dr. İbrahim Dilek
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. İsmet Çetin
Gazi Üniversitesi
Dr. Mehmet Kerem Özel
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Dr. Mesut Ayar
Kırklareli Üniversitesi
Dr. Mukhit Tolegenov
Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi
Dr. Mustafa Bostancı
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Namiq Musali
Kastamonu Üniversitesi
Dr. Niyazi Akyüz
Ankara Üniversitesi
Dr. Nurhan Aydın
Kafkas Üniversitesi
Dr. Sabit Dokuyan
Düzce Üniversitesi
Dr. Sandybayev Zhalgas Saduakhasovich
Nur Mubarek University
Dr. Sefer Yavuz
Kocaeli Üniversitesi
Dr. Serkan Köse
Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Sertan Demir
Sakarya Üniversitesi
Dr. Sevilay Cınar
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Soner Algi
Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Talgat Zholdassuly
Korkyt Ata Kyzylorda University
Dr. Temuçin Faik Ertan
Ankara Üniversitesi
Dr. Zeynel Özlü
Gaziantep Üniversitesi

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, uluslararası hakemli bir dergidir. Kış/Aralık, Bahar/Mart, Yaz/Haziran, Güz/Eylül sayısı olmak üzere yılda dört defa yayımlanır. **EBSCO Humanities International Index, SCOPUS Arts and Humanities: General Arts and Humanities-Social Sciences: Cultural Studies, MLA, ULAKBIM TR Dizin, DOAJ, OAJI, Index Copernicus Master List (ICI), ERIH PLUS, SJR, Index Islamicus** gibi ulusal ve uluslararası indeks ve veritabanları tarafından taranmakta ve dizinlenmektedir. Dergide yayımlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.

Turkish Culture and Hacı Bektaş Veli Research Quarterly is an international and refereed journal. The owners of the article account for the legal and scientific responsibility. It is published quarterly in Winter/December, Spring/ March, Summer/June, Autumn/September. It is indexed in **EBSCO Humanities International Index, SCOPUS Arts and Humanities: General Arts and Humanities-Social Sciences: Cultural Studies, MLA, ULAKBIM TR Dizin, DOAJ, OAJI, Index Copernicus Master List (ICI), ERIH PLUS, SJR, Index Islamicus**. The authors are responsible for the opinions stated in the articles published in the journal.

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

GELENEKSEL RİTÜEL EVRENİNDEN POPÜLER KÜLTÜRDE ZÂKİRLİK

The Zâkirlik: From Traditional Ritual Realm to Popular Culture

Seval EROĞLU 11

ŞAH İSMAİL SAFEVİ'DEN DULKADİROĞULLARI'NA İKİ MEKTUP

Two Letters from Shah İsmail Safavi to Dulkadirogullari

İlgar BAHARLU 37

İSLAM DİNİNDEKİ TEMEL KAVRAMLARIN OSMANLI DÖNEMİ TÜRBE MİMARİSİNE YANSIMALARI

Reflections of the Basic Concepts in Islamic Religion on Ottoman Period Tomb Architecture

Birgöl ÇAKIROĞLU 63

AZERBAIJAN'DA BABA SAMİT TEKKESİ VE SAFEVİ-BEKTAŞI İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA DİĞER BEKTAŞİLER

Baba Samit Dervish Lodge And Other Bektashis in Azerbaijan in The Context of Safevi-Bektaşi Relations

Fuzuli BAYAT 95

PİR SULTAN BALKANLARDA: OTMAN BABA SÜREĞİNDE PİR SULTAN ABDAL NEFESLERİNİN ANLAMI ÜZERİNE

Pir Sultan in the Balkans: The Meaning of Pir Sultan Abdal Hymns in the World of Otman Baba

Murat KÜÇÜK 117

KAZAK TÜRKLERİNİN MİLLİ KİMLİĞİNİN OLUŞMASINDA AHMET YESEVİ TÜRBESİ'NİN ROLÜ

The Role of the Tomb of Ahmet Yesevi in the Formation of the National Identity of Kazakh Turks

Akmaral MALDYBEK-Sayan SHİLMAMBETOV 151

KAZAK SÖZLÜ GELENEĞİNDE HZ. ALİ CENKNÂMELERİ

Hz. Ali Cenknâmes in The Kazakh Oral Tradition

Zubaida SHADKAM-Nazym KAİRANBAYEVA 169

19. YÜZYILIN SONU VE 20. YÜZYILIN BAŞINDAKİ TÜRKİSTAN DİNİ-MAARİFİ EDEBİYATINA BİR BAKIŞ (ŞERYÂMİ, MUHAYYİR, HAZİNİ ÖRNEĞİ)

The End of the 19th and the Beginning of the 20th Century an Overview Turkistanian Religious and Enlightenment Literature (Saryami, Muhayyir, Hazini Example)

Nodirkhon KHASANOV-Torali KYDYR-Khamidulla TADZHİYEV 187

ADANA ARAP ALEVİLERİNDE CENAZE RİTÜELLERİNDEKİ DÖNÜŞÜM: DAHA AZ MASRAF, DAHA AZ KÜLFET

Transformation of Funeral Rituals in Arab Alawites of Adana: Less Costly, Less Tiring

Volkan ERTİT 211

REŞADİYE VE ÇEVRESİNDEKİ ALEVİ OCAKLARI

The Alawî Hearts in and Around Reşadiye

Hasan COŞKUN 235

OSMANLI-İRAN ARASINDA BİR REKABET VE NÜFUZ ALANI: İMAM MUSA KÂZİM TÜRBESİ

An Area of Influence and Rivalry Between Ottoman-Iran: Tomb of Imam Musa Kâzım

Ekrem AKMAN 249

ARŞİV BELGELERİ VE VAKIF KAYITLARI IŞIĞINDA DURMUŞ DEDE TEKKESİ

In the Light of Archive Documents and Foundation Registrations Durmus Dede Lodge
Fahri MADEN 269

RUMKALE ÇEPNİLERİNDE CEM

Cem in Rumkale Chepnis
Erhan AKMAN 311

HACI BEKTAŞ VELİ DERGÂHI'NIN MİLLÎ MÜCADELE'YE DESTEĞİ

Support of Hacı Bektaş Veli Dergâhı to The National Struggle
Aslıhan KILINÇ 351

İSMET İNÖNÜ'NÜN CUMHURBAŞKANLIĞI DÖNEMİNDE TEKKELER VE TÜRBELER (1938-1950)

Lodges and Mausoleums in the Period of İnönü's Presidency (1938-1950)
Sabit DOKUYAN 375

TEKKE VE ZAVİYELERİNİ KAPATILMASININ ARDINDAN HACI BEKTAŞ VELİ DERGÂHI'NDAKİ EŞYALARIN DURUMU

In the Light of Archive Documents and Foundation Registrations Durmus Dede Lodge
Hüsnü GÜRBEY-Mahsuni GÜL-Hakkı TAŞĞIN 421

TASAVVUF VE TARİKATLARDA GÜZEL KOKU: OSMANLILARDA TAŞAVVUFİ VE DİNİ MEKÂNLARDA GÜZEL KOKU KULLANIMINA DAİR DEĞERLENDİRME

The Fragrance in Mysticism and Tariqats: An Evaluation on the Use Of Beautiful Scent in the Ottomans of Sufis And Religious Spaces
Huriye EMEN 441

GEÇMİŞTEN GELECEĞE DİN VE TÜRKLERİN DİN ANLAYIŞI

Religion from the Past to the Future and the Understanding of Religion of the Turks
İhsan ÇAPCIOĞLU-Ahmed Hamza ALPAY 457

YAYIN DEĞERLENDİRMELER/BOOK REVIEWS 479

Ali Akar, Gelibolulu Mustafa âlî-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.
Mustafa KARATAŞ 481

Muhammet Mutlu, Hü Dost, 2019.
Saygın Kamil CELEPOĞLU 491

Ahmet Yaşar Ocak, Tasavvuf, Velâyet ve Kâinatın Görünmez Yöneticileri Tarihsel, Sosyolojik ve Eleştirel Bir Yaklaşım, Alfa Yayınları, İstanbul, 2021.
Halil BALTACI 495

Bülent Şiğva, Şeyh Hasan Haydar Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin), Fenomen Yayıncılık, Erzurum, 2019.
Kübra KIRAN 509

Ayşe Değerli, Eşref Temel, Bekir Şahin, Vesâik-i Bektaşiyân, Çizgi Kitabevi, Konya, 2015.
Ertan EMİN 513

Kıymetli Dostlar,

Türkistan-Horasan-Azerbaycan-Rum ve Rumeli marifetine göre şubat ayının ilk perşembe gecesine kadarki üç gün Hızır günleri olarak kabul edilmektedir ve bu üç günde Hızır orucu tutulmaktadır. Üçüncü günün akşamında Hızır Lokması yapıp ikram edilmektedir. Aynı günün (perşembe) gecesinde veya cuma akşamında, Hızır Cemi yapılmaktadır. Böylece kıştan bahara çıkışın ilk adımı atılmaktadır. Sultan Nevruz'a kadar geçen sürede bahar, cemrelerle başlamaktadır. Ardından kırk gün süren köfür günleriyle birlikte Mayıs'ın ilk haftasında Hıdırellez devam etmektedir.

Küresel salgınla kuşatılmış dönem yavaş yavaş geride kalmakta ve Covid-19 dünyanın gündeminden düşmektedir. Salgının küresel yayılımıyla birlikte alışıkları olmayan önlemler uygulamaya konulmuş ve bütün dünya bu yeni programın parçası olmuştur. Hasta olup iyileşenlerden veya vefat edenlerden yakın ve uzak çevremizde birçok tanıdığımız vardı. Aile üyeleri, araştırmacı, yazar, akademisyen ve dostlardan yerleri doldurulamayacak ve hatıraları geride kalan birçok isim, fani dünyadan ebediyete intikal ettiler. Gidenlere rahmet, geride kalanlara ömür bereketi dileriz.

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi birçok konu, yazar ve araştırmayla hizmetinizdedir. Bu sayının ardından yeni bir sayı için hazırlıklara başlanmıştır. Doğrusu derginin yayın sürecine kadar birden fazla başlıkta birden fazla ekip çalışmaktadır. Alevi Bektaşî Kültürü Anabilim Dalı öğretim üyelerinin ve yüksek lisans ile doktora programına devam öğrencilerin katkıları giderek artmaktadır. Derginin yayın süreci, Alevi Bektaşî Kültürü Anabilim Dalı öğrencileri için eğitimlerinin de bir parçası haline gelmiştir.

Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Dergipark sistemine entegre olduğundan yazıların ulaştırılma ve değerlendirme süreci artık Dergipark üzerinden gerçekleşmektedir. Daha önce dergi sistemine yüklenen çalışmaların işlemleri devam etmektedir ve süreci tamamlanan çalışmalar geliş sırasına göre yayınlanacaktır. Bu yılın sonuna kadar derginin eski sisteminde bulunan yazıların işlemlerinin tamamlanması planlanmakta ve hakem süreci tamamlanan çalışmaların yayınlanma işlemi gerçekleşecektir. Bunun yanı sıra yoğun talep üzerine dergimizde, sistemde yazıların birikmemesi için on dörtten az ve on sekizden fazla olmamak üzere bu aralıkta makale yayınlanmasına gayret edilecektir. Tabiatıyla giderek artan ilgi ve takip ile dergiye ulaşan çalışmaların artması, yeni düzenlemeye gidilmesine neden olmuştur.

Pandemi sürecinin tamamlanmasıyla birlikte Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi ekibi, Baba ve Dedeler için makale yazarlığı semineri planlamaktadır. Bu seminerlerde hem yayınlanan makalelerin hangi süreçlerden geçtiği anlatılacak hem de baba ve dedelerin bağlı oldukları mürşit, pir ve ocaklarını yazmaları teşvik edilecektir.

Dergiye gösterdiğiniz ilgi, verdiğiniz destek ve başarı için yaptığınızı uyarı ve önerilerden dolayı minnettarız.

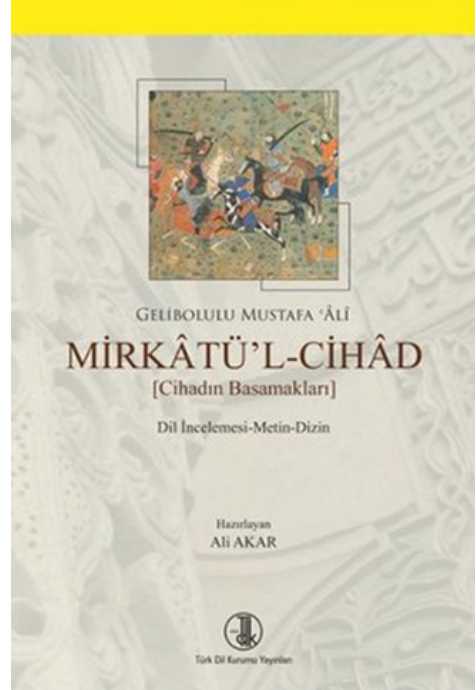
Sultan Nevruz mübarek olsun!

Ali Akar, *Gelibolulu Mustafa 'âfî-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.*

Mustafa KARATAŞ**

Bir milletin kültürünü oluşturan temel değerler dil, edebiyat, tarih, güzel sanatlar (resim, müzik, mimari vb.) örf ve adetler, hukuk sistemi, halk bilgisi (folklor), ahlak anlayışı, dünya görüşü, gelenek, görenekler ve dindir. Bu “kültür öğeleri” bir milleti diğer bir milletten ayıran temel değerlerdir. Bu değerlerin başında da dil gelir. Dolayısıyla milletler, aynı dili konuşan insanların oluşturduğu sosyal yapılardır. Bir dille üretilmiş sözlü ve yazılı tüm eserler o dili kullanan milletin tüm kültürel birikimlerinin, yaşantılarının izlerini taşır. Bu nedenle bir milletin edebiyatının, o milletin dili, kültürü ve tarihi için büyük bir önemi vardır.

21. yüzyılda ana dili olarak iki yüz milyondan fazla konuşuru, binlerce yıllık geçmişi, coğrafi yaygınlığı, yazıldığı alfabelerin çeşitliliği, yazı dillerinin fazlalığı ve çok zengin söz varlığı ile dünyanın en önemli bilim, kültür, sanat ve edebiyat dillerinden biri olan Türkçenin dünya dilleri arasındaki en önemli özelliği, yazı dili olarak çok eski dönemlerden itibaren kullanılıyor olmasıdır. Türkçenin yazı dili tarihi, II. Köktürk Kağanlığı döneminde, VII-VIII. yüzyıllarda, bugünkü Moğolistan sınırları arasında bulunan Orhon vadisinde dikilmiş olan Orhun Yazıtları'yla başlamaktadır. Orhun Yazıtları, Türkçenin bilinen en gelişmiş ve en eski yazılı belgeleridir. Ancak VII. yüzyıldan çok daha önceki dönemlere ait olan çeşitli Türkçe yazıtlar da bulunmaktadır. Elde bulunan irili ufaklı çeşitli yazıtlar, Sümerceyle karşılaştırmalı çalışmalar ve özellikle de Orhun Yazıtları'nda kullanılan dilin gelişmişliğinden hareketle Türkçenin çok daha eski dönemlere kadar giden bir yazı dili tarihi olduğu ileri sürülmektedir (Tuna, 1997; Aksan, 2003).

* Geliş Tarihi: 20.09.2021, Kabul Tarihi: 20.09.2021. DOI:

** Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Nevşehir/ Türkiye, mustafakaratas@nevsehir.edu.tr, mustafakaratas2003@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8165-4166

İnsan bu dünyada var olduğu andan itibaren dili sözlü olarak kullanmaktadır. Çünkü diller sözlü olarak doğmuştur. Bu nedenle dil temelde sözlü bir iletişim aracıdır ve dilin tarihi insanın tarihiyle birlikte başlar. Seslerden oluşan sözlü dil, insanlık tarihi boyunca sadece bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda sözlü kültür öğelerinin üretilmesinde de kullanılmıştır. Bu nedenle, tüm milletlerin tarihinde en eski dönemlerden itibaren ve en uzun süre dilin sözlü biçiminin kullanıldığı, edebî yaratımların tamamının sözlü bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Bu hâliyle dünya edebiyatlarının ilk dönemlerini sözlü edebiyatlar oluşturmaktadır. Binlerce yıl dili sözlü olarak kullanan insan, bu süre içerisindeki bütün anlatılarını da sözlü olarak üretmiş ve icra etmiştir. Yazılı dilin kullanılmaya başlamasından itibaren ise bu tür ürünler bir taraftan hem sözlü hem de yazılı olarak üretilmeye hem de sözlü üretilenler yazıya geçirilmeye başlamıştır. Dünya dillerinde veya edebiyatlarında görülen bu durum Türk edebiyatı için de geçerlidir. Türkler var olduğu andan itibaren Türkçeyi sözlü dil olarak kullanmaya başlamışlardır. Türklere dair bilgilerimiz tarihî belgelere göre Hunlara kadar gidebilmektedir. Türkçe ile ilgili bilgilerimiz ise elimize geçen buluntular veya yazıtlarla sınırlıdır (Karataş, 2019, 99-100). Bu bilgilerden hareketle Türkçenin yazılı tarihinden çok daha eski dönemlere kadar giden bir geçmişinden söz etmek mümkündür. Türkçenin sözlü dönemlerine ait eserlerin başında ise destanlar gelir.

“Halkın ortak vicdanındaki duygu, düşünce ve kültür unsurlarının en açık biçimde ifadesini bulduğu edebî eserler” (Akar, 2016, 17) olan destanların, toplumların milli bir kimliğe sahip olmasında çok büyük bir önemi vardır. Türk edebiyatı da destanlar açısından çok zengin bir birikime sahiptir. Türk tarihinin en eski dönemlerine kadar geri giden destancılık geleneği, İslamiyet’in Türkler tarafından kabul edilmesi sonrasında da devam etmiştir. İslami dönem Türk destanlarının başında *Battalnâme*, *Saltuknâme* ve *Danişmendnâme* gelmektedir.

6-10. yüzyıllar arasında Moğolistan bölgesinde Köktürk ve Uygur Devletlerine bağlı olarak yaşayan bir Türk boyu olarak tarih sahnesine çıkan Oğuzlar, 10. yüzyıldan itibaren ata yurttan, Hazar Denizi ötesinden batıya doğru göç etmeye başlamışlardır. Büyük Selçuklu Devleti (1038-1157) döneminde gelmeye başladıkları Anadolu’yu Türklerin ana vatani hâline getirmişlerdir. Bir yandan Dandankan (1040), Pasinler (1048), Malazgirt (1071) ve Miryakefalon (1176) savaşlarıyla bir yandan da “kolonizatör Türk dervişleri”nin (Barkan, 1942) “fetih” ve “gaza” ruhlarının ortaya çıkardığı olağanüstü çabayla Anadolu kısa bir süre içerisinde ikinci bir Türk yurduna dönüşmüştür.

Gerek Anadolu’nun Türkleşmesinde gerekse 13. yüzyılın sonlarıyla 14. yüzyılın başlarında Anadolu’da yaşanan bunalım döneminde insanların var olma mücadelesini sürdürmelerinde tasavvuf felsefesi çok etkili bir araç olmuştur. 13. yüzyıldan sonra Yesevilik ile birlikte Mevlevilik ve Bektaşilik de bilge temsilcileriyle Anadolu coğrafyasının huzuru ve birliğinde büyük katkıları olan düşünce sistemleri olmuştur.

Türkistan'dan gelen Ahmet Yesevi'nin halifeleri, Rum abdalları adıyla anılan Anadolu gazileri, Horasan erenleri, Kalenderiler, Camiler, sonradan Rufai adını alan Ahmediler, Yunus Emre ve elbette Hacı Bektaş Veli, Türk bilgeliliğini "fetih" ve "gaza" ruhuyla birleştirerek Anadolu'da Türk dili ve kültürünün, kısacası Türk kimliğinin hâkim olmasını sağlamışlardır (Günay, 1991, 37-38).

Anadolu'da 13. yüzyıl sonrasında asker, yönetici, şair, derviş vb. tüm bireyler maddi ve manevi bir varlık mücadelesi verirken onların mücadeleleri de halk arasında dilden dile anlatılır olmuş, çeşitli eserlere konu edilmiştir. Örneğin, Türklerin Rumlarla yaptığı mücadeleler destanlara *Battalnâme*, *Saltuknâme* ve *Danişmendnâme* gibi eserlere konu olmuştur. Böylece, Hoca Ahmet Yesevi'den Hacı Bektaş Veli'ye uzanan gelenek içerisinde değerlendirilebilecek bu eserler *fetih* ve *gaza* kavramlarının halkın zihnine yerleşmesini ve bu birlik anlayışıyla Anadolu halkının "Türk milleti" olabilmesini sağlamıştır.

Bu dönemin önemli eserlerinden biri olan *Dânişmendnâme* (*Kıssa-i Melik Dânişmend*, *Kitâb-ı Melik Dânişmend*); Sivas, Tokat, Niksar, Amasya ve Çorum'u fetheden Melik Dânişmend Ahmed Gazi etrafında geçen olayların anlatıldığı yarı tarihî bir "gazavatnâme"dir. İlk yazılış tarihi henüz tam olarak açıklığa kavuşmamış olduğu belirtilen eserin üç farklı devirde yazılmış nüshaları bulunmaktadır: Mevlana ibni 'Alâ tarafından I. İzzeddin Keykavus devrinde 642-643 (M 1245-1246) tarihinde yazılmış nüsha, Ârif Alî tarafından I. Murad devrinde 762 (M 1360/61) tarihinde yazılmış nüsha ve Gelibolulu Mustafa Âli tarafından III. Murad devrinde 997 (M 1588/89) tarihinde yazılan nüsha (Akar, 2016, 18-19).

Dânişmendnâme'nin üçüncü safhasını oluşturan nüsha, ünlü Osmanlı tarihçisi Gelibolulu Mustafa Âli tarafından yazılmıştır. Sivas'taki görevinden azledildikten sonra Niksar'a giden Gelibolulu Mustafa Âli bu dönemi "fırsat" bilmiş ve adını *Mirkâtü'l-Cihad* (Cihadın Basamakları) koyduğu eseri döneminin Türkçesini kullanarak yeniden kaleme almıştır (Akar, 2016, 18).

Sadece Türk edebiyatı veya kültür tarihi için değil Türk dili tarihi için de çok önemli bir yere sahip olan *Dânişmendnâme* ve üçüncü safhasını oluşturan *Mirkâtü'l-Cihad* üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaları yapan bilim insanlarından biri de Prof. Dr. Ali Akar'dır. Akar'ın bu konudaki ilk çalışması 1997'de İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Dili Bilim Dalı'nda hazırladığı doktora tezidir. Prof. Dr. Nuri Yüce danışmanlığında hazırlanan bu tez, *Mirkâtü'l-Cihad*'ın dil incelemesini, çeviriyazısını (transkripsiyon) ve dizinini içermektedir. Akar, bu çalışmasının ardından eserle ilgili yayımlar yapmaya devam etmiştir.¹

Prof. Dr. Ali Akar'ın *Mirkâtü'l-Cihad* ile ilgili son yayını ise Türk Dil Kurumu Yayınlarından çıkan *Gelibolulu Mustafa 'Âli-Mirkâtü'l-Cihad* (Cihadın Basamakları)-

¹ Bu çalışmalar kaynakçaya eklenmiştir.

Dil İncelemesi-Metin-Dizin adlı kitabıdır.²

Mirkâtü'l-Cihâd ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan biri olan (980 s.) eser, “Metin” ve dizinler (“Dizin/Sözlük”, “Özel Adlar Dizini” ve “Yer Adları Dizini”) dışında; “Ön Söz”, “Bibliyografya”, “Kısaltmalar”, “Giriş” ve “Sonuç”tan oluşmaktadır.

Akar, kitabın “Ön Söz”ünde (s. 7-8), Türk destanları içerisinde *Dânişmendnâme*’nin öneminden söz ettikten sonra *Mirkâtü'l-Cihâd* ve *Gelibolulu Mustafa Âli* hakkında da kısaca bilgi vermiş ve eserin önemini şu cümleyle ifade etmiştir:

“Bu, bir Osmanlı aydınının halk edebiyatı ürünü olan destanlara ilgi göstermesi bakımından önemlidir. Âli, Mirkâtü'l-Cihâd’ında Dânişmendnâme’nin konusuna fazla müdahale etmeden onu kendi devrinin üslubuyla yeniden ele almıştır. Bu tekrar yazma sırasında, destana kendi döneminde geçerli olan tarihî bilgileri de ekleyerek birtakım noktalara ışık tutmuştur.” (Akar, 2016, 7)³

Ayrıntılı bir “Bibliyografya” (6 s.) ve “Kısaltmalar” dizininden sonra yer alan “Giriş” bölümünde (s. 17-34) şu başlıklara yer verilmiştir:

I. Dânişmendnâme

1. İslami Dönem Türk Destanları İçinde Dânişmendnâme’nin Yeri
2. Dânişmendnâme’nin Yazıya Geçirilişi
3. Üzerine Yapılan Çalışmalar

II. Mirkâtü'l-Cihâd

1. Mirkâtü'l-Cihâd’ın Nüshaları ve Ketebesi
2. Mirkâtü'l-Cihâd’ın Dânişmendnâme Nüshaları İçindeki Yeri
3. Mirkâtü'l-Cihâd’ın Konusu

III. Gelibolulu Mustafa Âli

1. Hayatı
2. Eserleri

IV. Yazım ve Dil Özellikleri

1. Yazım özellikleri
 - A. Ünlülerin Yazılışı
 - B. Ünsüzlerin Yazılışı

² Akar, Ali. *Gelibolulu Mustafa Âli-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

³ Kitabın sayfa numaraları 10’dan başlamaktadır. İlk sayfalarda herhangi bir numaralama yapılmamıştır.

C. Hemzenin Yazılışı

Ç. Birleşik Yazımlar

D. Hareke

2. Dil Özellikleri

“Giriş” bölümünün “Dânişmendnâme”, “Mirkâtü'l-Cihâd”, “Gelibolulu Mustafa Âli” başlıkları altında konularla ilgili genel bilgiler verilmiş, “Yazım ve Dil Özellikleri” başlığı altında (s. 35-47) ise *Mirkâtü'l-Cihâd* ile ilgili yazım ve dil özellikleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

16. yüzyıl Osmanlı aydınlarından biri olan Gelibolulu Mustafa Âli, 997 (M 1589) yılında Sivas'taki görevinden azledildikten sonra gittiği ve bir hafta kaldığı Niksar'da *Dânişmendnâme*'nin Ârif Alî nüshasını bulup döneminin diline, 16. yüzyıl Osmanlı Türkçesine aktarmaya başlamış ve eserini kırk günde tamamlamıştır. Kardeşi İbrahim Çavuş ise eseri İstanbul'da istinsah etmiştir (s. 32).

Dânişmendnâme nüshaları içerisinde özel bir yeri bulunan ve bu nedenle de “müstakil bir nüsha” olarak kabul edilen (s. 22) *Mirkâtü'l-Cihâd*, *Dânişmendnâme*'nin bilinen 5 nüshasından ilki olan Süleymaniye Kütüphanesi Reşat Efendi Kitaplığındaki 687 numarayla kayıtlı, her sayfası 21 satırdan oluşan 278 yapraklık nüshadır.

Eseri yeniden kaleme alan Gelibolulu Mustafa Âli, eserin Türkçesini değiştirmesinin nedeni şu beyitle açıklamıştır (s. 24):

Ĥavâsuñ muĤtezâsınca yazam ger

‘Avâmuñ Ĥab ‘ı olmaz sipihre perver.

(Aydınların anlayacağı dilde yazacağım. Çünkü halkın ışığı gökyüzünü aydınlat(a)maz.)

Ayrıca yazar, eserinde konuyla ilgili şu düşünceleri de dile getirmiştir:

“... Seyyid Battal Gazi ve Dânişmen Gazi gibi kahramanların hem veli hem de gazi olarak anılmaları gerektiğini, onların hayatlarını anlatan eserlerin eski teliflerle anlaşılabilir durumda olduğunu bundan dolayı bu gibi kitapların herkesin faydalanması için de anlaşılır bir Türkçeyle yazılması gerektiğini söyler. Bu yüzden, eserin, “metruk” hâlde kalmasına gönlünün razı gelmediğini”⁴ (s. 24)

Gelibolulu Mustafa Âli'nin bu açıklamalarından da anlaşıldığı gibi yazarın eseri yeniden kaleme almasının temel nedeni; döneminin aydınlarının bu tarihî eseri okuyup

⁴ *Seyyidüñ kışşaşı yazılmasa*

Meliküñ kışşaşı kalur

Öyle ser-leşkerüñ hikâyâtı

Şol kesüñ baş hikâyetine döner (MC vr. 9b.)

anlamasını istemesidir. Çünkü *Dânişmendnâme* yazıldığı dönem itibarıyla biraz daha konuşma diline yakın bir Türkçeyle kaleme alınmıştır. 16. yüzyıl Osmanlı aydını olan Gelibolulu Mustafa Âli, bu eserin dilini o dönemde artık gelişmiş bir yazı diline, diğer bir deyişle ‘yüksek dile’⁵ dönüşmüş Osmanlı Türkçesiyle yazarak aydın sınıfının dikkatine sunmak istemektedir. İşte bu durum, *Mirkâtü'l-Cihâd*'in dilini, Türkçesini dil araştırmacıları için çok önemli bir inceleme malzemesine dönüştürmektedir.

Prof. Dr. Ali Akar'ın bir Oğuzca uzmanı olması, bu alanda birçok çalışmasının bulunması, eserindeki *Mirkâtü'l-Cihâd*'in “Dil İncelemesi” bölümünü de önemli ve değerli kılmaktadır. Gelibolulu Mustafa Âli tarafından ifade edilen yukarıdaki açıklamalar ancak Oğuzcanın gelişimi⁶ bilindiği takdirde anlam kazanmaktadır.

Bilindiği gibi 13. yüzyıl başlarında Cengiz Han'ın ortaya çıkmasıyla Türkistan'da kalmış diğer Oğuzların da Azerbaycan'a ve Anadolu'ya sürüklenmesi ve böylece bu bölgelerin hızlı bir şekilde ikinci bir Türk yurdu haline gelmesiyle Anadolu'daki Türk nüfusu hızla çoğalmış, 1243'teki Köseadağ yenilgisi ile Anadolu Selçuklularının gücünü yitirmesi ve ikinci göç dalgasıyla gelen kalabalık Oğuz nüfusunun etkisiyle de Anadolu'da birçok Türk beyliği kurulmuştur. Böylece 13. yüzyıldan itibaren batıda Oğuz ağzına dayanan yeni bir Türk yazı dili⁷ oluşmaya başlamıştır (Ercilasun, 1996, 41-42). İşte bu yazı diline Türklük biliminde genel olarak ‘Oğuzca’ adı verilmektedir ve bu yazı dili yönere göre çağdaş Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında “Güneybatı Grubu”nda yer almaktadır.

Türklük Biliminde (Türkoloji, Türkiyat) yerli ve yabancı bilim insanları tarafından çalışmalarda Oğuzların dili (Oğuzca) çok önemli bir yere sahiptir. Oğuzcanın tarihi gelişimi Türklük bilimciler tarafından çeşitli açılardan incelenmektedir. Bu çalışmalardan elde edilen verilere göre, Oğuz (Batı) Türkçesi (Oğuzca), Doğu Oğuzca ve Batı Oğuzca olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğu Oğuzca, Horasan ve Türkmen Türkçelerini ortaya çıkaran yazı dili koludur. Batı Oğuzca ise iki koldan gelişimini sürdürmüştür. Birinci kol, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi dönemlerinden geçerek Türkiye Türkçesini oluşturmuş ikinci kol ise günümüz Kuzey ve Güney (İran) Azerbaycan coğrafyalarında Azerbaycan Türkçesini ortaya çıkarmıştır. Gagavuzca da Batı Oğuzca grubu içerisinde değerlendirilmektedir (Akar, 2019, 40-41; Karataş, 2019, 204).

Oğuzcanın gündelik dilden (konuşma dili) yüksek dile (yazı dili) geçişinin en erken olduğu (15. yüzyıl) coğrafya Anadolu'dur. Anadolu'da yüksek dil olarak gelişen ve varlığını günümüze kadar sürdüren bu Oğuzca koluna Anadolu Merkezli Oğuz

5 “Yüksek Dil” terimi Uğurlu tarafından “standart dil” (*literary language, standard language; high level language*) anlamında kullanılmıştır (Uğurlu, 2011, 123). Ancak çalışmalarımızda bu terim; standart, yani ölçünlü dilden daha gelişmiş bir dili, felsefe ve bilim üretilebilen dili ifade etmek için kullanılmıştır (Karataş, 2020, 46).

6 Ayrıntılı bilgi için bk. Akar, 2019, 35-54.

7 Akar'a göre, Türkçenin Anadolu'da yazı dili olmasında beş etken belirleyici olmuştur: Beylerin siyasi destekleri, Türkçe yazan yazar ve şairlerin beyler tarafından himaye edilmeleri, tasavvuf hareketleri, Türkçenin Osmanlı Devleti tarafından resmi dil olarak kabul edilmesi ve Türkçenin Osmanlı devlet ve bürokrasi dili olarak gelişmesi (Akar, 2019, 47-50).

Türkçesi veya Anadolu Merkezli Batı/Güneybatı Türkçesi adı verilmektedir (Uğurlu, 2011, 146). Buna göre, yukarıda özetlenmeye çalışılan şartlarda ortaya çıkan ve 15. yüzyıldan itibaren yüksek dil olarak gelişmeye devam eden Anadolu Merkezli Oğuz (Batı) Türkçesi kendi içinde şu dönemlerden oluşmaktadır:

1. Eski Anadolu Türkçesi
 - 1.a. Selçuklu Dönemi Türkçesi (11-12. yüzyıl):
 - 1.b. Beylikler Dönemi Türkçesi (13-15. yüzyıl):
 - 1.c. Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi (1453-16. yüzyıl).
2. Klasik Osmanlı Türkçesi (16-18. yüzyıl)
3. Mahallileşme Dönemi Türkçesi (18-19. Yüzyıl)
4. Yenilenme Dönemi Türkçesi (1850-1911)
5. Çağdaş Türkiye Türkçesi (1911-) (Akar 2019: 18)

Bu bilgilere göre *Mirkâtü'l-Cihâd*, Oğuzcanın gelişmiş bir yazı dili veya yüksek dil olarak kullanıldığı 16. yüzyıl Türkçesiyle (Klasik Osmanlı Türkçesi) kaleme alınmıştır. Yazarının ifadelerinden de anlaşıldığı kadarıyla bu dil, o dönemde aydınların anlayabileceği bir niteliktedir.

Prof. Dr. Ali Akar, bu dili, Türklük Biliminde tüm tarihî eser incelemelerinde olduğu gibi yazım ve dil özellikleri olarak iki ayrı başlıkta incelemiştir.

“Yazım Özellikleri” bölümü (s. 35-38), eserde görülen yazım (imla) özelliklerine ayrılmıştır. İlk izleri Büyük Selçuklu Devleti döneminde verilen eserlerde görülen Oğuzcanın yazı dili olarak işlenmeye başlaması sürecinde en çok dikkat çeken konu Oğuz ağızlarının Arap alfabesiyle yazılmasıdır. Bu süreçte kaleme alınan Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yazım konusunda ölçünlülüğün (standart) henüz sağlanamamış olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum yazım birliğinin sağlanmasını engellemiştir. Ağızların yazıya geçirilmesinden ve Arap harflerinin Türkçenin seslerini karşılama konusundaki yetersizliğinden kaynaklanan bu durum, Osmanlı Türkçesi dönemine kadar devam etmiştir. Genel olarak Türkçede, özel olarak da Oğuzcada görülen yazım sorunları nedeniyle tarihî metin çalışmalarında yazım, çok önemli bir inceleme alanı olmuştur.

Prof. Dr. Ali Akar *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın, kendi ifadesiyle “klasik Osmanlı yazımı” özelliklerini incelediği bölümde konuyu şu başlıklar altında ele almıştır:

- A. Ünlülerin Yazılışı
- B. Ünsüzlerin Yazılışı
- C. Hemzenin Yazılışı

Ç. Birleşik Yazımlar

D. Hareke.

Akar, bölümün ikinci alt başlığı olan “Dil Özellikleri” kısmında (s. 38-47) *Mirkâtü'l-Cihâd*'da kullanılan Osmanlı Türkçesinin ses, biçim ve söz varlığı hakkında bazı bilgiler vermiştir. Burada değinilen konular sırasıyla şunlardır: Çokluk 1. şahıs istek eki, {-üben} zarf-fiil eki, /k/ > /h/ ses değişmesi, {+durur} haber kipi, şimdiki zaman çekimi (*yorır*), uzaklaşma hâli biçimleri {+dAn}, {+dIn}, {-mAdIn} olumsuz zarf-fiil eki, 1. Teklik şahıs emir eki {-AyIn}, gelecek zaman biçimleri {-AcAk}, {-iser}, aitlik çekimi biçimleri {+ki}, {+ğı}, /t/ > /d/ ses değişmesi, teklik ve çokluk 3. şahıs zamiri, bazı yabancı asıllı kelimelerde ek uyumsuzlukları, deyimler, Eski Anadolu Türkçesinde sıklıkla görülen kelimeler, bazı birleşik fiiller, metinde geçen başlıca çekim ekleri.

Eserin *Mirkâtü'l-Cihâd* ile ilgili inceleme kısmı “Sonuç” bölümüyle (s. 49-50) sona ermektedir. Burada Akar, eserin “klasik Osmanlı Türkçesi özelliği” taşıdığını belirterek dil incelemesi sonucunda elde edilen bilgileri maddeler hâlinde özetlemiştir.

Bu çalışmanın büyük bir kısmını *Mirkâtü'l-Cihâd* metni oluşturmaktadır (s. 54-378). Daha önce de sözü edildiği gibi bu yayında *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın Süleymaniye Kütüphanesi Reşat Efendi Kitaplığındaki nüshası temel alınmıştır.

“Metin” bölümünde eser çeviriyazı harfleriyle yazılmıştır. Satır, varak numaraları ile bölüm başlıkları koyu harflerle verilmiştir. Metin, çağdaş noktalama ve yazım kurallarının uygulamasıyla daha anlaşılır bir hâle getirilmiştir. Ayet, hadis gibi Arapça ve Farsça bölümler Arap harfleriyle verilmiş, Türkiye Türkçesine aktarmaları ise dipnotlarda gösterilmiştir. Okunuşunda ve anlamlandırılmasında tereddüt yaşanan kelimeler sadece yazılışlarıyla (transliterasyon) verilmiş ve sonuna soru işareti konulmuştur. Metinde eksik veya silik olan yerler “eksik” veya “silik” yazılarak gösterilmiştir (s. 8).

Eserde “Metin” bölümünden sonra “Dizin/Sözlük” yer almaktadır (s. 381-941). Bu bölüm hacim olarak çalışmanın en geniş kısmıdır. Burada metinde geçen kök ve gövde hâlindeki tüm kelimeler (Türkçe, Arapça, Farsça) madde başı yapılmış, bu kelimelerle birlikte kullanılan birleşik fiil veya kalıp sözler de alt başlıklarda verilmiştir. *İt-*, *eyle-*, *kıl-*, *ol-* gibi yardımcı fiiller hem madde başında hem de ilgili kelimenin altında yer almıştır.

Metinde yer alan özel adlar ile yer adları ise ayrı dizinler olarak kitaba eklenmiştir: “Özel Adlar Dizini” (s. 943-968), “Yer Adları Dizini” (s. 969-977).

Sonuç olarak, Prof. Dr. Ali Akar tarafından hazırlanan ve yayımlanan *Gelibolulu Mustafa Âlî-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin* başlıklı bu çalışma; Türk tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili açısından çok büyük bir önemi olan *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın metni ve dil incelemesinden oluşmaktadır. Eserin değeri, bu

çalışmayı da çok önemli kılmaktadır. İçerdiği bilgiler nedeniyle Türk tarihi, kültürü, edebiyatı ve dili üzerine çalışan uzmanlar, bu alanlarda eğitim gören öğrenciler ile bu konulara meraklı okuyucular için çok önemli bir kaynak olma özelliğini taşımaktadır.

Ayrıca düzenindeki basitlik, kullanımındaki kolaylık, özellikle inceleme bölümündeki yalın anlatımıyla eser, Gelibolulu Mustafa Âli'nin 16. yüzyılda eserini kaleme alırken sahip olduğu düşüncelere de uygun düşmüş ve *Mirkâtü'l-Cihâd*'ın birçok insan tarafından okunmasına, anlaşılmasına ve böylece yayılmasına hizmet edecek niteliktedir.

Kaynaklar

- Akar, Ali. "Melik Danişmend Ahmet Gazi Cenklerini Anlatan Eserlerden Mirkâtü'l-Cihâd". *Melik Danişmend Ahmet Gazi ve Dânişmendnâme Sempozyumu (10-11 Haziran 1995) Tebliğleri*. 34-36. Nıksar: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, 1995.
- Akar, Ali. "Mirkâtü'l-Cihâd'da Tarihî ve Destanî Unsurların Değerlendirilmesi". *Nıksar'ın Fethi ve Danişmendliler Döneminde Nıksar Bilgi Şöleni Tebliğleri*, 73-79. Nıksar: Gazi Osman Paşa Üniversitesi ve Nıksar Belediyesi Kültürel Faaliyetleri, 1996.
- Akar, Ali. "Bir Dânişmendnâme Nüshası: Mirkâtü'l-cihâd". *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 122-Ekim (1999), 209-218.
- Akar, Ali. "Tarihin Destana İzdüşümü: Mirkâtü'l-Cihâd'da Amasya ve Amasya'nın Fethi". *I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (2. Cilt)*, 781-795. Amasya: Amasya Valiliği Yayınları: 23, 2008.
- Akar, Ali. "Bir Dil-İçi Çeviri Metni Olarak Mirkâtü'l-Cihâd". *Uluslararası Gelibolulu Mustafa Âli Çalıştayı Bildirileri*, 75-84. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- Akar, Ali. *Türk Dili Tarihi* (6. Basım). İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013.
- Akar, Ali. *Gelibolulu Mustafa 'Âli-Mirkâtü'l-Cihâd (Cihadın Basamakları)-Dil İncelemesi-Metin-Dizin*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
- Akar, Ali. *Oğuzların Dili-Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2019.
- Aksan, Doğan. *En Eski Türkçe'nin İzlerinde*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2003.
- Ercilasun, Ahmet Bican. "Batı Türkçesinin Doğuşu". *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi* (26 Eylül-3 Ekim 1988), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996.

- Günay, Umay. “Türk Kültürü Açısından Yûnus Emre”. *Türk Halk Kültürü Araştırmaları: Yûnus Emre Özel Sayısı* (1991), 33-50.
- Karataş, Mustafa. *Türkçe ve Felsefe Terimleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2020.
- Karataş, Mustafa. *Her Yönüyle Türk Dili*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Tuna, Osman Nedim. *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi*. Ankara: TDK Yayınları, 1997.
- Uğurlu, Mustafa. “Oğuzca ve ‘Anadolu Merkezli Oğuz Türkçesi’”, *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, C. 6/1-Kış (2011), 123-156.